

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचे मराठी भाषांतर)

चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स सँड फायनान्स कंपनी प्रा. लि.

वि.

राधिका सिंथेटिक्स आणि इतर.

निकालाची तारीख: १६/०१/१९९६

[मुख्य न्यायमूर्ती अहमदी ए एम, न्यायमूर्ती जीवन रेड्डी,]

दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ :

कलम ९,१०,२०,२५ - पैशाच्या वसुलीसाठी दावा - न्यायाधिकार क्षेत्र - मुंबई आणि मद्रास उच्च न्यायालयांचे कार्यक्षेत्र आहे -मद्रास उच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्रात सादर करण्यास सहमत असलेले पक्षकार- मद्रास उच्च न्यायालयात वादीने दावा दाखल केला - जेथे दोन न्यायालयांचे अधिकार क्षेत्र आहे, तेथे करारानुसार पक्षकार एका न्यायालयाच्या अधिकार क्षेत्राकडे सादर करू शकतात आणि दुसऱ्याचे अधिकार क्षेत्र वगळू शकतात- याच विषयासंदर्भात नंतर मुंबई उच्च न्यायालयात दाखल करण्यात आलेला आणखी एक खटला मद्रास उच्च न्यायालयात वर्ग करण्यात आला.

भारतीय राज्यघटना :

कलम १३९ अ (२)- मद्रास उच्च न्यायालयात करारभंगाचा आरोप करणारा दावा - मद्रास उच्च न्यायालयात वादीने खटला दाखल केला-उत्तरवादीने अधिकारक्षेत्रास हरकत घेतली नाही-नंतर उत्तरवादीने मुंबई उच्च न्यायालयात त्याच विषयासंदर्भात दुसरा दावा दाखल केला-मुंबई उच्च न्यायालयात प्रलंबित असलेला दावा मद्रास उच्च न्यायालयात हस्तांतरित करण्याची याचिका-परवानगी.

लेटर्स पेटंट (मुंबई उच्च न्यायालय)

कलम १२-कराराच्या उल्लंघनामुळे उद्भवलेला दावा-मद्रास उच्च न्यायालयात दाखल झालेल्या पैशांच्या वसुलीसाठी मद्रास उच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्रात सादर करण्यास पक्षकार सहमत-उत्तरवादीने नंतर मुंबई उच्च न्यायालयात याच विषयासंदर्भात दुसरा दावा दाखल केला-मुंबई उच्च न्यायालयाची परवानगी घेतल्यानंतर पेटंटच्या कलम १२ अन्वये देण्यात आलेली परवानगी पक्षकारांमधील सहमतीच्या दृष्टीने मद्रास उच्च न्यायालयाचे अधिकार क्षेत्र वगळू शकत नाही.

हस्तांतरण याचिका क्रमांक ८७०/१९९३ मधील याचिकाकर्त्याचे नोंदणीकृत कार्यालय मद्रास येथे होते. दि. २६.४.१९८९ रोजीचा भाडे खरेदी करार आणि दोन्ही पक्षांमध्ये झालेल्या करारांतर्गत देय रक्कम न भरल्याच्या कारणावरून उत्तरवादी विरुद्ध मद्रास उच्च न्यायालयात

दिवाणी दावा दाखल केला. दाव्याच्या प्रतिज्ञापत्रात म्हटले आहे की दाव्यास कारण अंशतः मद्रास येथे उद्धवले जेथे पैसे देय होते आणि करारानुसार देय होते. भाडे खरेदी करारामध्ये असेही नमूद करण्यात आले आहे की करारासंबंधी कोणत्याही वादामुळे उद्धवलेल्या लवाद किंवा कायदेशीर कार्यवाहीचा दावा चालविण्याचा अधिकार केवळ मद्रास न्यायालयांना असेल. उत्तरवादींनी अधिकारक्षेत्र याबाबत कोणताही आक्षेप घेतला नाही. त्यानंतर भाडे खरेदी करारातील अटींचे पालन न केल्याने नुकसान भरपाई मिळावी, यासाठी उत्तरवादींनी याचिकाकर्त्याविरोधात मुंबई उच्च न्यायालयात दावा दाखल केला. याचिकाकर्त्याने खटला क्रमांक ६९२०/१९९२ मद्रास उच्च न्यायालयात हस्तांतरित करण्याची मागणी करणारी हस्तांतरण याचिका (टी. पी. क्रमांक ८७०/१९९३) दाखल केली. उत्तरवादींनी टी.पी. क्रमांक ९६/१९९४ वर ही याचिका दाखल केली. याचिकाकर्त्याचे कार्यालय ही मुंबईत आहे, संपूर्ण कागदपत्रे मुंबई येथे करण्यात आली आहेत, उत्तरवादींनी दिलेली देयके मुंबई येथे देण्यात आली आहेत आणि कारवाईचे संपूर्ण कारण मुंबई येथे निर्माण झाले आहे, या कारणास्तव उत्तरवादींनी हस्तांतरण याचिका क्रमांक ८७०/९३ ला विरोध केला; आणि मुंबई उच्च न्यायालयाकडून लेटर्स पेटंटच्या कलम १२ अन्वये परवानगी मिळाल्यानंतर उत्तरवादींनी मुंबई उच्च न्यायालयात दावा दाखल केला होता.

हे न्यायालय हस्तांतरण याचिका क्र.८७०/१९९३ ला मान्यता देत आहे आणि दुसरी हस्तांतरण याचिका फेटाळत आहे.

असे मानले की : १.१. जेथे दोन न्यायालयांना कोणत्याही वादावर निर्णय घेण्याचा

अधिकार आहे, तेथे कराराद्वारे पक्षकार एकाच्या अधिकार क्षेत्राकडे सादर होऊ शकतात आणि दुसऱ्याचे न्यायशास्त्र वगळू शकतात. त्या दृष्टीने चालू दाव्यातील पक्षकारांना मद्रास उच्च न्यायालयाच्या अखत्यारीत सादर करणे बंधनकारक आहे. (४९९-एफ)

१.२ मद्रास आणि मुंबई या दोन्ही उच्च न्यायालयांना वादाच्या विषयावर अधिकार क्षेत्र आहे असे म्हणता येईल, जरी भाडे खरेदी कराराच्या कलम २० नुसार पक्षकारांनी मद्रास न्यायालयांच्या अधिकारक्षेत्रात सादर केले आणि त्या कलमास बांधील आहेत. पुरवणी करार मूळ कराराला पूर्णपणे मागे टाकणारे नाहीत आणि म्हणूनच ते तोट्याचे असल्याने ते मुंबई किंवा मद्रास येथे अंमलात आणले.

२. मुंबई उच्च न्यायालयाचा विचार करता, लेटर्स पेटंटच्या कलम १२ अन्वये देण्यात आलेली परवानगी मद्रास उच्च न्यायालयाचे अधिकार क्षेत्र वगळू शकत नाही, विशेषतः पक्षकारांमधील कराराच्या पार्श्वभूमीवर, असा प्रश्न पडतो. [५००-बी]

३. मद्रास येथील दाव्या व्यतिरिक्त प्रथम वेळ होता आणि त्या दाव्याच्या प्रतिवादामध्येही उत्तर वादींनी नुकसान झाल्याचा दावा केला. मद्रास येथे दावा सुरू झाल्यानंतर सुमारे सहा महिन्यांनी मुंबईत दावा दाखल करण्यात आला होता आणि म्हणूनच त्याचे वर्णन प्रतिस्फोट म्हणून केले जाते. दोन्ही दाव्यांमध्ये उद्भवणारे मुद्दे अनेक बाबतीत समान असण्याची शक्यता आहे. [४९९-एच; ५००-ए-बी].

४. दोन अभ्यासक्रम खुले आहेत - (१) मुंबई दावा मद्रासला हस्तांतरित करणे. किंवा (२)

मद्रास येथील दाव्याचा निपटारा होईपर्यंत दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १० अन्वये मुंबई येथील दाव्याला स्थगिती देणे. शेवटी पक्षकारांनी त्यांच्या मधील सर्व मुद्दे निकाली काढावेत आणि दावा अनावश्यक व अयोग्य पद्धतीने लांबू नये, यासाठी पहिली कृती कौतुकास्पद आहे. [५००-सी-डी]

५. घटनेच्या कलम १३९ ए (२) नुसार कोणत्याही उच्च न्यायालयात प्रलंबित असलेले कोणतेही प्रकरण इतर कोणत्याही उच्च न्यायालयात हस्तांतरित करण्याचा अधिकार या न्यायालयाला देण्यात आला आहे. त्या अधिकाराचा वापर करून मुंबई उच्च न्यायालयात प्रलंबित असलेला दावा क्र.६९२०/१९९२ मद्रास उच्च न्यायालयात सी.एस.क्र.११६१/१९९१ सह दावा चालविण्यासाठी हस्तांतरित करणे योग्य आहे. [५००-डी-सी]

दिवाणी मूळ अधिकार क्षेत्र : हस्तांतरण याचिका (क) क्र.८७०/१९९३ इ.

(भारतीय राज्यघटनेच्या कलम १३९ अ अन्वये)

मे. न्यायालयासमोर हजर झालेल्या पक्षकारासाठी पी. चिदंबरम, व्ही. ए . बोबडे, राजीव धवन, सी. ए. सुंदरम, जी. के. जैन, मुकुल मुदगल, राजीव के. गर्ग, एन. डी. गर्ग आणि

कैलाश वसदेव

सर्वोच्च न्यायालयाचे सरन्यायाधीश अहमदी यांनी हा निकाल दिला

मद्रास येथील नोंदणीकृत कार्यालयासह, मे. चोलमंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स अँड फायनान्स (पी) लि. ने मद्रास उच्च न्यायालयात मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडच्या विरुद्ध सी. एस. क्रमांक

११६१/९१ असा दावा दाखल करून दि. २६ एप्रिल १९८९ च्या भाडे खरेदी करारांतर्गत व दि. १ जून १९८९ च्या पुरक करारांतर्गत हि रक्कम देय असल्याच्या आरोपावरून रु. ६२७५७७२ इतक्या व्याजासह रु. ६५८२८५०/- रक्कमेच्या रु. ६५८२८५०/- रकमेचा हुकूमनाम्याचा आदेश पारित होण्याची विनंती केली. यापूर्वी मद्रासच्या उच्च न्यायालयात सी. एस. क्रमांक ७१६/९० दाखल केला होता, ज्यामध्ये कराराचा विषय असलेली यंत्रसामग्री जप्त करण्यासाठी वकिल आयुक्ताची नियुक्ती करण्यात आली होती आणि त्यानंतर पक्षकारांमधील वाटाघाटीनंतर, आणखी दोन पूरक करार, दोन्ही दि. १९ ऑक्टोबर, १९९०, रोजी अंमलात आणण्यात आले आणि पूरक करार लक्षात घेऊन, सी. एस. क्रमांक ७१६/१९९० मागे घेण्यात आला. उत्तरवादी मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेड, हे माहे नोव्हेंबर, १९९० पासून हप्ते भरण्यात अयशस्वी झाल्यामुळे मद्रास उच्च न्यायालयासमोर सध्याचा दावा दाखल करण्यात आला. दि. २६ एप्रिल १९८९ च्या करारासोबत जोडलेल्या वेळापत्रकानुसार, मशिनरीचा पुरवठा मेसर्स प्राइमेटेक्स मशिनरी प्रायव्हेट लिमिटेड, डोंबिवली, ठाणे द्वारे केला जाणार होता. मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडला त्यांना पुरवलेल्या मशिनरीबद्दल काही तक्रारी होत्या. त्याबद्दल मे. चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स अँड फायनान्स (पी) लि. ने दावा केला आहे की ते फक्त फायनान्सर होते आणि मेसर्स प्राइमेटेक्स मशिनरी प्रायव्हेट लिमिटेडने पुरवलेल्या यंत्रसामग्रीतील कोणत्याही दोषाशी संबंधित नव्हते. मद्रास उच्च न्यायालयातील दाव्याच्या परिच्छेद १२ मध्ये, असे नमूद केले आहे की दाव्यासाठी कारवाईचे कारण अंशतः मद्रास येथे उद्धवले जेथे पैसे देय आहेत आणि मूळ करार तसेच पूरक करारांनुसार देय आहेत.

मे. चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स अँड फायनान्स (पी) लि. ने निकालापूर्वी जप्ती साठी दिवाणी प्रक्रिया संहिताच्या आदेश ३८ नियम ५ अंतर्गत संभाव्यतः काही अंतरिम अर्ज दाखल केले आहेत. अभिलेखावरून असे दिसते की मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडने दिवाणी प्रक्रिया संहिताच्या आदेश ३८ नियम ५ अंतर्गत अर्जाला प्रतिसाद म्हणून प्रति शपथपत्र दाखल केले. प्रति शपथपत्राची प्रत अभिलेखावर आहे. आदेश ३८ नियम ५ अंतर्गत अर्जावरील आक्षेप सर्व दोषपूर्ण यंत्रसामग्री पुरवण्याच्या फिर्यादीच्या जबाबदारीशी संबंधित आहेत. त्यामध्ये अधिकार क्षेत्राबाबत कोणताही आक्षेप घेण्यात आलेला नाही.

मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेड आणि मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेड यांच्यात ज्या उत्पादन युनिटसाठी भाडेकरार झाला होता, त्या उत्पादन युनिट सुरू करण्यात अपयशी ठरल्याबद्दल त्यांना जबाबदार धरून मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेड विरुद्ध व्याजासह २,५६,००,००० रुपयांच्या वसुलीसाठी मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडने मुंबई उच्च न्यायालयात दावा क्रमांक ६९२/१९९२ दाखल केला. मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट्स अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेडने मुंबई येथील मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडच्या आवारात यंत्रसामग्री बसविण्याचे मान्य केले होते, उत्तरवादींनी सदोष यंत्रसामग्रीचा पुरवठा मुंबई येथे केला होता, हा करार मुंबई येथे झाला होता, वादींना मुंबई येथे नुकसान झाले व तोटा सहन करावा लागला, असा आरोप मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडने आपल्या याचिकेत केला आहे आणि कारवाईच्या कारणाचा सर्व प्रमुख घटना मुंबई येथे घडविलेल्या आहेत. मेसर्स राधिका

सिंथेटिक्सने आपल्या याचिकेत म्हटले आहे की, मुंबई उच्च न्यायालयाकडून लेटर्स पेटंटच्या कलम १२ अन्वये त्यांनी परवानगी मिळवली आहे.

मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेडने दाखल केलेल्या हस्तांतरण याचिकेला मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स आणि इतर यांनी विरोध केला होता. मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेडचे कार्यालय मुंबईत आहे, मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडने दिलेली देयके मुंबई येथे करण्यात आली आहेत आणि ती मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेड ला मुंबई येथे प्राप्त झाली आहेत, या कारणास्तव कारवाईचे संपूर्ण कारण मुंबई येथे निर्माण झाले. त्याला उत्तर देताना मेसर्स चोलामंडलम इन्व्हेस्टमेंट अँड फायनान्स (प्रायव्हेट) लिमिटेडच्या वतीने उत्तरात म्हटले होते की, त्यांचे मुंबईतील कार्यालय हे एक छोटे फॉरवर्डिंग ऑफिस आहे, भाडे खरेदी करार मद्रास येथे करण्यात आला आहे, काही हप्ते मद्रास येथेही भरले गेले आहेत आणि भाडे खरेदी कराराच्या अटीनुसार देय आणि देय असलेले सर्व पैसे मद्रास येथे भरावे लागतील.

दि. २६ एप्रिल १९८९ च्या भाडे खरेदी कराराची प्रत "मद्रास येथे केलेला करार" या शब्दांनी सुरू होते. कराराचे कलम २० अधिकारक्षेत्राशी संबंधित आहे जे खालीलप्रमाणे आहे:-

"२०. अधिकारक्षेत्र : हा करार मद्रास येथील कंपनीने स्वीकारला आहे आणि त्याची अंमलबजावणी केली आहे आणि यातील सर्व करार, अटी व शर्ती मद्रास येथे पाळल्या जातील आणि पार पाडल्या जातील यावर पक्षकारांमध्ये एकमत झाले आहे आणि भाडेकरू विशेषतः सहमत आहे आणि वचन देतो की ते किंवा त्याचे प्रतिनिधी

आणि एजंट केवळ मद्रास न्यायालयांमध्ये कोणतीही लवाद किंवा इतर कायदेशीर कार्यवाही सुरू करतील, या कराराबद्दल आणि त्याअंतर्गत भाड्याने घेतलेल्या लेखांबद्दल. भाडेतत्वावरील लेखांच्या संदर्भात या करारामुळे उद्भवलेल्या किंवा कोणत्याही प्रकारे उद्भवलेल्या कोणत्याही बाबी, दावा किंवा वादाच्या संदर्भात कोणतीही लवाद किंवा कायदेशीर कार्यवाही किंवा कोणताही खटला चालविण्याचा विशेष अधिकार केवळ मद्रास न्यायालयांना असेल, असे पक्षकारांमध्ये एकमत झाले आहे.

हा सुस्थापित कायदा आहे की जेथे दोन न्यायालयांना कोणत्याही वादावर निर्णय घेण्याचे अधिकार क्षेत्र आहे, तेथे कराराद्वारे पक्षकार एकाच्या अधिकार क्षेत्रास अधीन राहू शकतात आणि दुसऱ्याचे अधिकार क्षेत्र वगळू शकतात. त्या दृष्टीने पक्षकार मद्रास उच्च न्यायालयाच्या अखत्यारीत शरण जाण्यास बांधील आहेत, असे दिसते.

मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडच्या वतीने १९.१०.१९९० रोजीचे पुरवणी करार मुंबई येथील मेसर्स राधिका सिंथेटिक्स लिमिटेडच्या वतीने १८.४.१९९१ च्या पत्रावरून झाले असावेत, परंतु ते मद्रास येथे झाले असावेत असा अंदाज आहे. दोन्ही पुरवणी करारांमध्ये मूळ भाडे खरेदी करारात समाविष्ट असलेल्या सर्व अटी व शर्ती लागू राहतील असे कलम आहे.

साहजिकच, मद्रास उच्च न्यायालय आणि मुंबई उच्च न्यायालय या दोघांनाही वादाच्या विषयावर अधिकार क्षेत्र आहे असे म्हणता येईल, जरी कराराच्या कलम २० नुसार पक्षकारांनी मद्रासच्या अधिकारक्षेत्रात सादर केले आणि त्या कलमास बांधील आहेत. पुरवणी करार मूळ

कराराला पूर्णपणे मागे टाकलेले नाहीत आणि म्हणूनच ते मुंबई किंवा मद्रास येथे अंमलात आणले गेले की नाही हा प्रश्न महत्वाचा ठरतो. जोपर्यंत मुंबई उच्च न्यायालयाचा संबंध आहे, लेटर्स पेटंटच्या कलम १२ अन्वये मंजूर केलेली परवागी मद्रास उच्च न्यायालयाच्या अधिकार क्षेत्रातून वगळू शकत नाही, विशेषतः पक्षांमधील करार पाहता. मद्रास येथील दाव्या व्यतिरिक्त पहिल्या उत्तरवादीने काऊंटरमध्येही २.१६ कोटी रुपयांचे नुकसान झाल्याचा युक्तिवाद केला. मद्रास येथे दावा सुरू झाल्यानंतर सुमारे सहा महिन्यांनी मुंबईत दावा दाखल करण्यात आला होता आणि म्हणूनच त्याचे वर्णन प्रतिस्फोट म्हणून केले जाते. दोन्ही दाव्यां मध्ये उद्धवणारे मुद्दे अनेक बाबतीत समान असण्याची शक्यता आहे. दोन अभ्यासक्रम खुले आहेत (१) मुंबईतील दावा मद्रास येथे हस्तांतरित करणे; किंवा

(२) मद्रास येथील दाव्याचा निपटारा होईपर्यंत दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १० अन्वये मुंबई दाव्याला स्थगिती देणे. सर्व मुद्दे शेवटी पक्षकारांकडून निकाली निघावेत आणि दावा अनावश्यक आणि अयोग्य पद्धतीने लांबू नये, यासाठी पहिली कृती आमचे कौतुक करते.

कलम १३९ अ (२) या न्यायालयाला कोणत्याही उच्च न्यायालयात प्रलंबित असलेले कोणतेही प्रकरण इतर कोणत्याही उच्च न्यायालयात हस्तांतरित करण्याचा अधिकार देते. त्या अधिकाराचा वापर करून मुंबई उच्च न्यायालयात प्रलंबित असलेला १९९२ चा दावा क्रमांक ६९२०/१९९१ च्या सी.एस.क्र.११६१ सह दावा चालविण्यासाठी मद्रास उच्च न्यायालयात हस्तांतरित करण्यासाठी हे योग्य प्रकरण आहे याबद्दल आम्हाला समाधान आहे. १९९३ ची हस्तांतरण याचिका क्रमांक ८७० खर्चाबाबत कोणताही आदेश न देता त्यानुसार मंजूर केली

जाईल, तर १९९४ ची हस्तांतरण याचिका क्रमांक १९६ खर्चाबाबत कोणताही आदेश न देता फेटाळली जाईल.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X